

Kamp Pieterberg

Anton van de Wetering

Fragmenten

uit de geschiedenis
van de voormalige gemeente

W e s t e r b o r k

Kamp Pieterberg

Jans Rabbers

Allemaal op de foto

Garminge

Brokstukken

Vrouwen van Nu

Nummer 07 - 4

December 2007

€ 4,75

Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Westerbork

Van de redactie

Mutaties kernredactie

Het is ons een genoegen u te kunnen mededelen dat wij Jan Visscher bereid gevonden hebben toe te treden tot de kernredactie. Daarmee is in de vacature, ontstaan door het vertrek van Ger de Leeuw, voorzien. Jan zal naast de normale redactionele taken ook een aantal technische zaken zoals het scannen van foto's en illustraties voor zijn rekening nemen.

Mevrouw Harriet Hoejenbos-de Hoog zal het secretariaat combineren met de eindredactie.

Inhoud

Jaap Meijers opent de inhoud van ons decembernummer met een interessant overzicht van de bewoningsgeschiedenis van het kamp Pieterberg. De auteur constateert aan het eind van zijn verhaal, dat dit perceel na vele jaren nu eindelijk bewoond wordt door een groep mensen, die er niet tijdelijk of noodgedwongen zit, maar uit vrije wil en tot grote tevredenheid.

Geert W. Smegen vertelt in het kort het levensverhaal van de bekende Westerborker Jans Rabbers. 'Wie kent hem niet?' de man, die gedurende de Tweede Wereldoorlog principieel weigerde voor de bezetter te werken en vaak op de vlucht moest om een arrestatie te voorkomen.

De rubriek 'Allemaal op de foto' zal ook nu vele herinneringen oproepen. Reacties op foutieve of ontbrekende namen worden als altijd graag ingewacht door mevrouw Geesje Bouwmeester-Rabbers.

Aan de hand van Egbert Bussemaker maken we een boeiende wandeling door Garminge en ontdekken we opnieuw welke families rond 1950 in zijn geboortedorp woonden. Er waren toen nog allemaal gemengde boerenbedrijven en maar één burgerwoonhuis.

In 'Brokstukken' leest u dat de geboorte van een Oranjeprins ook in de negentiende eeuw aanleiding gaf tot het uiten van grote dankbaarheid.

In het artikel 'Vrouwen van Nu', een terugblik op 75 jaar Bond van Plattelandsvrouwen, afdeling Westerbork, stelt de schrijfster, Elspeth Takens, dat de doelstelling van de afdeling t.w. een ontmoetingsplek te bieden voor inspiratie, plezier en ontwikkeling, nog altijd fier overeind staat.

Oud-Indiëgangsters

De redactie treft voorbereidingen voor het schrijven van een of meer artikelen over de Westerborker militairen die in de periode van 1946 tot 1950 in voormalig Nederlands-Indië hebben gediend. Graag willen we een zo compleet mogelijk overzicht hebben van onze oud-Indiëgangsters. De lijsten van Westerbork, Elp, Zwiggelte en Orvelte zijn redelijk compleet, maar van Witteveen, Balinge, Mantinge, Nieuw-Balinge en Nieuweroord nog niet.

Wellicht kunt U ons nog aan namen helpen van 'de jongens' die als militair in Indië hebben gediend. Graag doorgeven aan Jan Visscher, Boerkamp74, Westerbork, 0593-331732.

En tenslotte...

De redactie van Fragmenten wenst alle lezers prettige feestdagen en een gezond en gelukkig 2008 toe.

J. Meijers

Rond 1930 was het schepershuisje van Evert Noordhuis het laatst bewoonde pand van de Pieterbergweg. Het stond rechts van de weg waar thans een parkeerhaventje is met een informatiepaneel van het Drents Landschap. Verderop ging de zandweg over in een stuk woeste grond van heuveltjes, stuifzand, heide, struiken en hier en daar een boom. In dit prachtige natuurschoon liet de heer G.M. Krans uit Groningen in 1935 voor f 2500,- door de Westerborker aannemer G.J. Lahuis een vakantiehuis bouwen op de heuvel die in de volksmond De Pieterberg heette. Het pand kreeg de naam 't Heidehoes'.

Bewoningsgeschiedenis Kamp Pieterberg

Theo Pardoën

Omgeving Pieterberg

Na de familie Krans heeft een reeks min of meer bekende Börkers een periode in 't Heidehoes gewoond. Dat waren o.a. Sijtze Ijbema, Wijtze Bangma, Gerrit Kuipers en Hette Moes. In 1962 werd de familie C.T.B. Hoogenbosch uit Baarn de nieuwe eigenaar en tot heden ook bewoner. Het huis kreeg een nieuw naambordje: 'De Pieterberg'.

In de buurt van 't Heidehoes werden in het voorjaar van 1944 twee houten huisjes (noodwoningen) gebouwd door G. Borkent uit Amsterdam, later ook wonend in het Jachthuis in Zwiggelte. De eerste bewoners waren twee ambtenaren van de gemeentesecretarie in Westerbork met hun gezin: secretaris J. Wiersema (in zijn latere carrière de hoogste baas van het Bouwfonds Nederlandse Gemeenten in Hoewelaken) en bouwkundig tekenaar IJ. Dijkstra. Deze gezinnen hebben er door

't Heidehoes

oorlogsomstandigheden (moesten onderduiken) heel kort gewoond. Er volgde in de loop der jaren, vanaf januari 1946, nog een aantal tijdelijke bewoners. Op het perceel Pieterbergweg 31 staat sinds 2001 een riant vrijstaand huis van de familie R. Meertens, permanent bewoond, en op Pieterbergweg 33 een in 1976 gerenoveerd vakantiehuisje van de familie J. Neef uit Enschede.

Bewoningsgeschiedenis in vogelvlucht

Nu terug naar 1941, naar de bewoningsgeschiedenis van een stuk grond dat de geschiedenis in zou gaan als Kamp Pieterberg. Op 5 april 1941 kwam van de Rijksgebouwdienst van het Departement van Defensie bij het gemeentebestuur van Westerbork het verzoek om een perceel woeste grond, sectie D no 3313, groot 2,94 ha te mogen huren voor het inrichten van een barakkenkamp. Dit kamp was volgens de aanvrager nodig voor de legering van jonge mannen in dienst van de Nederlandsche Arbeidsdienst (NAD). Deze dienst regelde de landelijk verplichte tewerkstelling van arbeidskrachten voor diverse doeleinden. De werkzaamheden bestonden o.a. uit het herstellen van wegen, het ontginnen van heidevelden, aardappelrooien, boeren helpen in de oogsttijd, het aanbrengen van beplantingen.

De Rijksgebouwdienst wilde het grondgebied huren voor 5 jaar met een optie voor verlenging. Men vroeg het gemeentebestuur akkoord te gaan en men zag met belangstelling de voorwaarden tegemoet. Een gemeen-

telijke bouwvergunning was niet nodig volgens de aanvrager. Al op 10 april kwam er van het gemeentebestuur antwoord, dat het beoogde perceel gepacht kon worden voor f 200,00 per jaar en de verzekering dat het ministerie alle medewerking mocht verwachten. Het ministerie antwoordde op 9 juli dat het f 44,21 per jaar wilde betalen, waarmee de gemeente akkoord ging 'gezien het grote belang voor het dorp'. De barakken werden spoedig gebouwd en uit diverse plaatsen in ons land kwamen jonge mannen voor deze verplichte tewerkstelling. Ze werden voornamelijk begeleid door (vanaf de capitulatie op 14 mei 1940) werkloos geworden Nederlandse beroepsmilitairen. Dat was aan de hele dagelijkse gang van zaken te merken. Het marcheren in colonnes naar het werk met de spade als geweer op de schouder onder het zingen van liedjes. 'Groen als de bomen, de kleuren van ons kleed. Arbeidssoldaten tot werken gereed'.

Andere functie

Het kamp deed voor de NAD dienst tot 18 september 1944. Twee gemeente-ambtenaren van de gemeente Westerbork zorgden in opdracht voor sluiting en verzegeling. De landwacht werd belast met een permanente bewaking van de gebouwen en de inventaris, maar ruim een maand later kwamen er plotseling toch weer nieuwe bewoners, namelijk een groep Nederlandse gevangenen uit het strafkamp Ommen. Zij heb-

ben er gezeten tot de bevrijding van het kamp op 10 april 1945.

Direct werd Kamp Pieterberg toen overgenomen door leden van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS), waaronder ook mannen uit Westerbork. Zij regelden de bewaking van opgepakte NSB-ers, aangevuld met nog wat andere sympathisanten van het Nationaal-Socialisme. Deze situatie duurde tot voorjaar 1946.

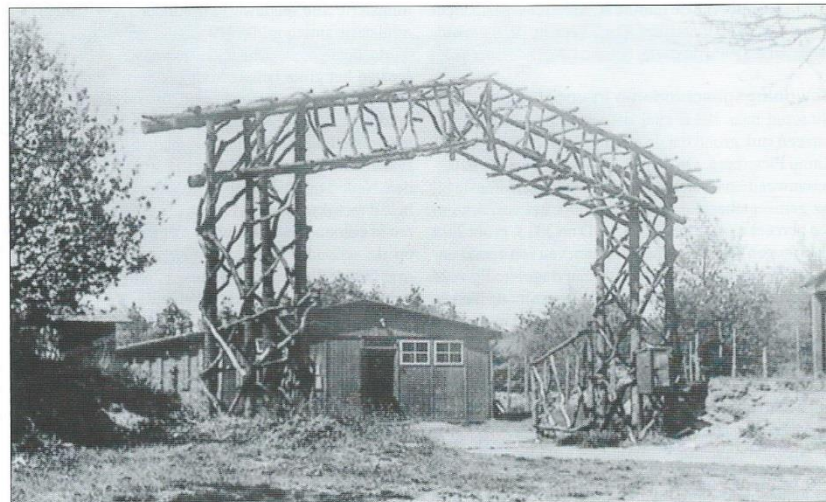
Koninklijk Nederlands Leger - Badhuis

De barakken kwamen najaar 1946 beschikbaar voor de huisvesting van zo'n 120 leden van het Koninklijk Nederlands Leger. Deze jongemannen, nogal variërend in leeftijd, volgden een gedegen kaderopleiding (tot onderofficier) die zeer nodig was voor de opbouw van ons eigen Nederlandse leger. Het gebruik van dit onderkomen duurde tot eind 1947. De Westerborker Willie Dussel was in deze periode kok, bijgestaan door een viertal hulpkoks. Toen de barakken een tijdje leeg stonden, kwamen de plaatselijke organisaties Groene Kruis, Rode Kruis en Zieken-verplegingsfonds op het idee om de barak met een prima bad-en douche-inrichting te gebruiken als badhuis voor de plaatselijke bevol-

king en de scholen. De gemeente kreeg daarvoor in maart 1949 toestemming van de toenmalige beheerder, het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting, en een jaar lang konden liefhebbers op vrijdag en zaterdag een douche nemen voor twee dubbeltjes. Ook de hoogste klassen van de lagere scholen maakten er, uiteraard keurig gescheiden in jongens- en meisjesgroepen, gebruik van. Als stoker van de verwarmingsketels werd Bertus Grootjans uit Westerbork aangesteld.

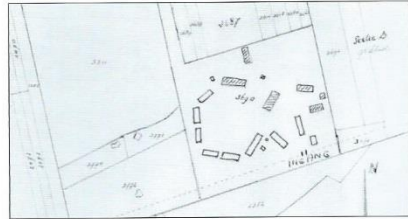
Opvang Zuid-Molukkers

Op 19 augustus 1950 kwam er een nieuwe bewonersgroep. Het ging aanvankelijk om 45 gezinnen uit de Zuid-Molukken, voornamelijk van het eiland Kei. Bij de soevereiniteitsoverdracht van Nederlands-Indië aan de Republiek Indonesië kozen deze mensen, die destijds aan de kant van het Nederlandse leger hadden gestreden, ervoor om tijdelijk naar Nederland te komen. De geschiedenis leert ons dat het anders is gelopen. Na verloop van tijd kwam het besef dat het 'tijdelijk' verblijf nog wel even zou duren en deze tijd daarom nuttig besteed moest worden. Kinderen volg-

Ingang Kamp Pieterberg

Plattegrond van het barakkenkamp

den het reguliere onderwijs in Westerbork of omgeving en mannen probeerden werk te vinden. Ook kwamen diverse overplaatsingen tot stand naar andere opvangcentra en scholen, of zelfs naar een eigen huurhuis. In december 1957 zegde de gemeente de huur van de grond op en dat zou het einde van Kamp Pieterberg zijn geweest. Maar de Commissaris van Ambonezenzorg beriep zich op de geboden huurbescherming van artikel 18 van de Huurwet, dit in verband met de flinke investeringen die er waren gedaan. Hij beloofde echter alles in het werk te zullen stellen om de nog aanwezige Zuid-Molukkers voor mei 1961 elders gehuisvest te krijgen. Dat was nodig, omdat eind 1960 de algehele zelfverzorgingsregeling van kracht zou worden. In de winter van 1960-1961 verbleven hier nog 17 gezinnen met ongeveer 100 kinderen die elders in Nederland geplaatst moesten worden. Dat lukte tenslotte binnen de afgesproken termijn.

Recreatieverblijf Ostoerio

De gebroeders Bijl waren welgestelde heren uit Rotterdam. Zij investeerden in landgoederen (Grote Bos in Doorn), hotels, huizen en vakantieparken. Het waren gelovige mensen en ze hadden dikwijls behoefte om met anderen van gedachten te wisselen over hun geloof. Ook wilden ze als welgestelden graag wat goeds doen voor de minder bedeelden.

Ze namen eind 1962, onder leiding van mededirecteur Rijkens, De Pieterberg in erfpacht voor 30 jaar en ontwikkelden het recreatiecentrum Ostoerio. De gemeente had op 25 juni 1962 de lege barakken van de Staat gekocht voor f 33255,50. Er moest door de exploitant heel wat werk verricht worden om het vakantiepark en conferentieoord geschikt te maken voor verhuur. De woonbarakken moesten worden opgedeeld in aparte wooneenheden, elk met een eigen ingang. Het mocht echter vooral niet teveel kosten, want de gebroeders Bijl wilden per se dat het verblijf op basis van zelfverzorging, half pensioen of volpensioen voor de man met de smalle beurs mogelijk zou zijn. Zij zagen in het populaire ponypark Slagharen een geduchte concurrent die ze naar de kroon wilden steken. Slagharen was in die tijd zeer in trek wat betreft de verhuur van zomerhuisjes voor een zeer betaalbare prijs.

Voor het beheer in Westerbork werd het echtpaar Theo Pardoen en Miep Coppens aangetrokken, een gouden greep naar later zou blijken.

Barakken

Toegoenezen na de kerkdienst.

Beheerdersechtpaar Pardoën.

Mevrouw Miep Pardoën-Coppens werd in 1915 geboren in Rotterdam. Ze had de zeer gedegen opleiding op de School voor Vrouwenarbeid in Rotterdam met succes doorlopen. Miep trouwde met de Utrechter Theo Pardoën en het paar ging in Utrecht wonen. Zij ging in 1938 werken in hun pas gekochte boekhandel en Pardoën werkte als administrateur bij het Oranje Groene Kruis. Hij was een groot natuurliefhebber en catecheet. Het jonge paar had al eens kennis gemaakt met het recreatiegeburen op Het Grote Bos in Doorn. Daar stond hun zomerhuisje en daar waren ze zonodig behulpzaam bij de organisatie op het park. Nu moesten ze in Westerbork Ostoerio op poten zetten.

Mevrouw Pardoën kwam eind 1962 alvast vooruit om een begin te maken met de opzet. De beide jongste kinderen logeerden zolang bij de grootouders en de beide oudste dochters woonden al buitenshuis. Er was ongelooflijk veel werk te doen in Westerbork. Alles was vies en nogal vernield en verwaarloosd achtergelaten door de laatste bewoners. Er zou spoedig een groep Toegoenezen komen die asiel zochten in Nederland. De eerste opdracht was dus de gebouwen schoonmaken en laten opknappen voor weinig geld. Hun woonhuis bij de entree was dubbelwandig, de rest van de houten barakken niet. In januari 1963 kwamen Theo Pardoën, dochter Mieke en pleegzoon Gosse ook over naar de Pieterberg en was het beheerdersgezin compleet.

De eerste gasten waren dus de uit Indonesië gevluchte Toegoenezen. Deze kleine Christelijke gemeenschap uit Toegoe, een klein dorpje bij Djakarta, was in 1950 eerst uitgeweken naar Hollandia op Nieuw-Guinea. In 1962 begon hun 'tweede trek' naar Nederland, waar ze op 20 november 1962 aankwamen. Het waren slechts 25 gezinnen met veel kinderen (totaal 200 personen) die hier tijdelijk asiel kregen. Het was een 'moeilijke' groep met veel aanpassingsproblemen. Bovendien moesten ze ook nog een extreem koude winter trotseren (Elfstedentocht 1963!). Ze wisten niets van onze leef- en eetgewoonten en hoe je zuinig moest stoken. Mevrouw Pardoën moest ze alles leren door het voor te doen. In april 1963 ging deze kleine gemeenschap verhuizen naar Suriname.

Echtpaar Pardoën met Rosalie, de achtste dochter op rij van de fam. Michiels.

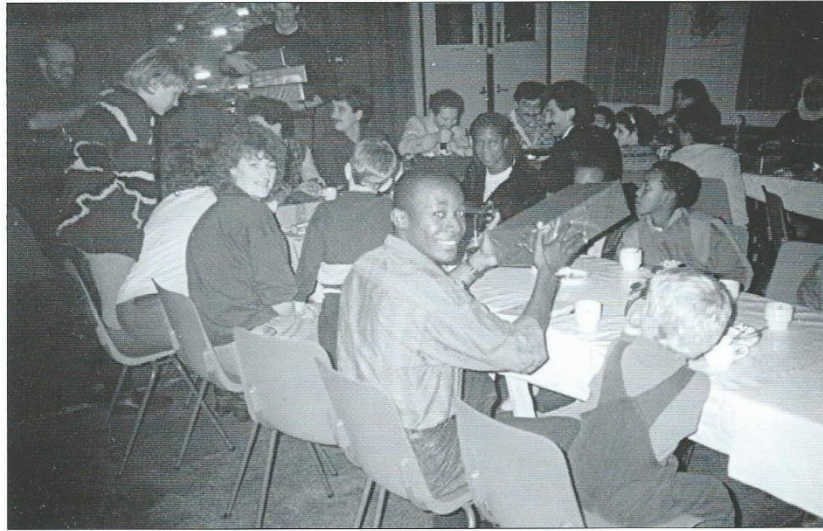

Theo Pardoën met belangstellende natuurliefhebbers

Direct na hun vertrek werd met man en macht gewerkt om de barakken bruikbaar te krijgen voor het naderende vakantie seizoen (indelen in wooneenheden). Er was aanvankelijk alleen koud stromend water en er moesten kooktoestellen komen. Ook veel tweedehands spullen van de Westerborker inwoners waren zeer welkom. Van Johannes Weggemans werden oude tv's en koelkasten gehaald. Er verschenen soms advertenties in Noordelijke dagbladen, waar elders de vakantiehuizen werden aangeprezen voor f 50,- per week. Deze prijzen mochten in opdracht van de gebroeders Bijl niet overschreden worden door Ostoerio om concurrerend te blijven. Het moest voor de lagere inkomens te betalen zijn. Er werd in de aanloopperiode 1962-1969 dan ook erg weinig op het park verdiend. Een faillissement dreigde uiteindelijk zelfs. De idealist Theo Pardoën kon het park van de gebroeders Bijl overnemen en hij vond dat hij dat moest doen. Aanvankelijk kwamen er alleen zomergasten, met een enorme bezettingspiek in de bouwvakvakantie. De eerste gasten waren vooral van o.a. de Blinden- en

Dovenbond, van allerlei tehuizen en instellingen. Van Boeijenoord uit Assen was vaste klant. Ook waren er eens 300 Duitse weeskinderen uit Bremen te logeren. Eerst kwamen de meisjes drie weken, daarna de jongens. Theo Pardoën hield dan op zondagmorgen een kerkdienst in het Duits. Verder trok hij altijd met zijn gasten die het op prijs stelden de natuur in rond De Pieterberg. Als vogelkenner heeft hij heel wat stadse mensen de ogen geopend en hun kennis der natuur verrijkt. De vakantie van de Duitse weeskinderen heeft geleid tot blijvende contacten. Mevrouw Pardoën (thans wed. Pol en wonend in het Derkshoes) kreeg tot 2007 nog steeds kaartjes of een bezoekje van een paar trouwe Duitsers die hier als kind slechts eenmaal waren geweest. Toen uiteindelijk de accommodatie verbeterd was, kon Ostoerio het hele jaar open blijven en was het zeker tijdens vakantieperiodes (vooral bouwvak) en de diverse feestdagen goed bezet.

Bij de planning en realisatie van werkzaamheden had Pardoën bepaald niet de steun van de burgemeester van Westerbork. Die vond de accommodatie aanvankelijk

Sinterklaasviering met vele nationaliteiten

te rommelig en te weinig luxe uitstralen. Desondanks kwam er veel tot stand.

De laatste exploitanten

Door het overlijden van Theo Pardoën in 1978 kwam het beheer in andere handen. Dochter Tiny Pardoën en echtgenoot Henk van Kampen namen het bedrijf samen met een bevriend echtpaar over. Deze samenwerking strandde al na een half jaar en Henk en Tiny van Kampen gingen zelfstandig verder tot 1985. Toen vonden zij het tijd om iets anders te gaan doen. Het bedrijf kwam in handen van de heeren mevrouw Zantvoort uit Wichmond (gem. Warnsveld). In het hoogseizoen waren het best wel drukke tijden, maar in de wintermaanden viel er steeds minder te verdienen. In september 1989 hoorde Van Zantvoort dat er dringend behoefte was aan noodopvang voor asielzoekers. Hij informeerde bij het ministerie wat dit inhield, en zegde toe dat een deel van het recreatiebedrijf beschikbaar zou zijn. Toen ging het heel snel. Ze konden een aantal mensen verwachten voor de duur van drie maanden. Mevrouw Riet van Zantvoort werd als gastvrouw bijna overrompeld door de eerste asielzoekers.

Het waren twee gezinnen uit Irak die uitsluitend Arabisch spraken. En verder moest zij het maar uitzoeken, met een handvol telefoonnummers als er problemen waren. Later kwamen er betere richtlijnen en gingen de diverse en talrijke asielcentra in Nederland informatie uitwisselen. De komst van nog meer mensen uit vele landen (soms wel 30 nationaliteiten) leidde ertoe dat De Pieterberg niet meer als recreatiecentrum beschikbaar was, maar uitsluitend als noodopvang voor asielzoekers zou dienen. Deze situatie heeft tenslotte geduurd tot 1 juni 1995. In december 1994 was de erfpacht in feite beëindigd. De heer en mevrouw Van Zantvoort waren nog graag met hun bedrijf doorggegaan, maar de gemeente had andere plannen met het perceel grond. De verkoop van woonkavels op deze unieke lokatie zou een behoorlijk bedrag opleveren en kunnen dienen om o.a. een grondige renovatie van het Bosbad te financieren. En dat scenario werd een feit.

Woonhuizen op De Pieterberg

In 1996 gaf de gemeente Westerbork aan de firma Bork uit Stuifzand de opdracht om de sloopwerkzaamheden

Een nieuwe wijk in aanbouw 1998-1999

van alle gebouwen en bouwsels op het terrein uit te voeren. Vanuit de gemeenschap was niet iedereen verheugd omtrent de nieuwbouwplannen. Met name IVN-leden, met de heer J. van 't Hof als woordvoerder, zagen een prachtig stukje natuur met een grote verscheidenheid aan flora en fauna verloren gaan. Dat er gebouwd ging worden vond men wel begrijpelijk vanwege de bestaande bouwbestemming en de daaruit voortvloeiende opbrengsten voor de gemeentekas. Maar dat er zoveel huizen zouden komen vond men absurd. In informele gesprekken met de gemeente was hun alternatief om 12 vrijstaande woningen te plaatsen op ruime kavels, mooi geïntegreerd in de bestaande bebouwing. Het karakter van dit stukje natuurschoon zou dan redelijk bewaard blijven. Het gemeentebestuur gaf echter de voorkeur aan totaal 31 woningen. Ook het stukje weiland en het bosje daarachter (liggend buiten het oorspronkelijke kamp) waren bij deze bouwplannen betrokken.

Arcadis-Heidemij tekende voor het bouwrijp maken van het perceel. Begin 1998 was het gebrul van graafmachines en kettingzagen niet van de lucht. Doch

De Pieterberg is voltooid. (2007)

langzamerhand werden de contouren in dit slagveld een beetje zichtbaar. De oorspronkelijke entree werd 50 meter naar rechts verplaatst. De nieuwbouw kwam in handen van de firma Heymans uit Rosmalen. Daarmee werd in de zomer van 1998 een begin gemaakt en net voor de bouwvakvakantie in 1999 konden de eerste

bewoners de sleutels in ontvangst nemen. De wijk heeft na een aantal jaren z'n definitieve vorm wel gekregen. Eindelijk heeft Kamp Pieterberg, een perceel met een buitengewoon boeiende historie, een groep bewoners die er niet tijdelijk of noodgedwongen zit, maar uit vrije wil en tot grote tevredenheid.